

מראי מקומות מפעל עמוד וחזרה

מראי מקומות - פסחים נד.

השמשות. וביאר שודאי כל המופתים הושמו בבריאה בששת ימי בראשית, אלא שלא נבראו כולם בערב שבת בין השמשות. אלא כל דבר בזמן בריאתו, כגון ביום שני כשחילק המים, קבע בבריאה שיבקעו מי ים סוף, וכן ליהושע בירדן, וכן בכלום.

ה. הכתב והמכתב

פירש רש"י בפירושו השני, שהכתב הוא חקיקת צורתו, והמכתב הוא עט וחרט, שבו נכתב חקיקת הלוחות. והקשה המהרש"א, וכי איזה שינוי טבע יש בזה, שהיה צריך לבראותו בערב שבת בין השמשות. ותיירץ, שהחידוש הוא בכתב שלנו, שאינו דומה לכתב של כל האומות, אלא ניתן מלמעלה בכ"ב אותיות. והמכתב, שהוא העט והקולמוס, הוא הסנפירון, כמו הלוחות, והמטה.

ו. השמיר

רש"י פירש, כמין תולעת וכו', שבו בנה שלמה את הבית. ומשמע קצת שרש"י סובר שלא היה שמיר בבנין בית שני, אולם התוס' בגיטין (סח. ד"ה איכא) הוכיחו שגם בבנין בית שני היה שמיר.

ז. שבעה דברים נבראו קודם שנברא העולם

הר"ן בנדרים (לט.) ביאר שכל הדברים הללו אי אפשר לעולם בלעדיהם. וכתב הרשב"א (חידושי אגדות שם), שכיון שתכלית בריאת העולם הוא מין האנושי, ותכלית בריאת מין האנושי הוא לעבוד את ה' יתברך, היה צריך את התורה כדי להורות לנו איך לעבדו. ותשובה נצרכת כדי שאם יחטא האדם תנתן לו הזדמנות לשוב. וכיון שצריך שיהיה תשלומין למעשיו, נבראו גן עדן וגיהנם. וכן כסא הכבוד שהוא השמים, צריך להיות קודם הארץ לפי שהארץ נתלה בשמים. ותכלית כל זה הוא זמן משיח, ואמר שמו של משיח דהיינו, מחשבת היותו.

ח. גן בעדן מקדם

פירש רש"י, שהוא מוקדם לעולם. וכתב המהרש"א בנדרים (לט.), דלא היה נח לפרש ש'קדם' היינו במזרח, משום שאם כן היה לו לומר 'בקדם' בבי"ת, ומכך שנאמר 'מקדם' במ"ם דורשים שהכוונה קודם העולם.

ט. אף מקלו של אהרן שקדיה ופריחה

כתב התוס' ר"ד, שיש לפרש שנבראו ועמדו בתוך המטה, ולא יצאו עד אותה שעה [ולדברי הרמב"ם בפירושו המשניות המובאים לעיל, יש לפרש שנקבע בטבע המטה שיגדל שקדים ופריחים, ולא שהשקדים ופריחים נבראו בפועל].

י. ויום הנחמה

רש"י פירש, יום הנחמה של כל אדם, מתי יתנחם מדאגתו. ופירש הבן יהודיע שהענין הזה מכוסה מבני אדם לפי שאם היה יכול להשכיל יום ישועתו, אזי יקל כובד הצער שיש לו מן הצרה שגזר עליו הקב"ה בשביל כפרה, ונמצא נחסר שיעור המוגבל והמדוד מאת השי"ת בעבור כפרתו. וגם לאידך גיסא, שיתכן שרחוק יום ישועתו, ובראותו שהוא רחוק יכבד עליו הצער עשר ידות, ואילו עתה שאינו יודע מתי תבא עת הנחמה, הוא מצפה לכך בכל יום, ועל ידי זה יתקיים בעולם.

עוד כתב, שהקדים את יום המיתה ליום הנחמה, משום שיום המיתה הוא בכל אדם, אבל יום הנחמה אינו שוה בכל אדם, שיש אדם שלא ראה צרה בעולם כדי שתהא לו יום הנחמה.

א. מברכין על האור בין במוצ"ש בין במוצאי יום הכיפורים כתב הריטב"א, שכשם שאין מחזרין אחר האור במוצאי שבת, כן גם במוצאי יום הכיפורים אין מחזרין על האור, ורק אם יש לו מברכין עליו. אולם הביא שדעת הראב"ד שהגם שבשבת אין מחזרין אחר האור, אולם במוצאי יו"כ מחזרים. ובהערות המהדיר שם, הביא טעם החילוק, שבמוצאי שבת שהברכה היא על אש של עצים ואבנים הרי שאין עיקר הברכה מטעם הבדלה, וכמו שמבואר בפרישה (או"ח סי' רח"ז) משא"כ ברכת האור במוצאי יו"כ שמבואר במג"א (שם) שענינה להראות חומר קדושת יום זה משאר יו"ט, ולכך יש לומר שענינו גדול יותר וצריך לחזור אחריו.

ב. כאן במוצאי שבת כאן במוצאי יום הכיפורים

כתב הריטב"א בשם הרא"ה, שכשחל יו"כ בשבת, יכול לברך גם על נר שלא שבת, משום שמוצאי שבת הוא העיקר. והוסיף הריטב"א שאף שלכאורה היה נראה שאור ששבת עדיף, משום שבזה הוא יוצא ידי שניהם, מ"מ דברי הרא"ה אמת.

וכן כתב הפרי מגדים (או"ח סי' רח"ז מ"ז סק"א) שביו"כ שחל בשבת מברך על נר היוצא מאבנים [אולם כתב שמ"מ מחזרין אחריו, מחמת הטעם של יו"כ]. אולם המגן אברהם (סי' תרכ"ד סק"ז) כתב שמשמע שאף ביו"כ שחל בשבת אין מברכים אלא על נר ששבת. ובמסנה ברורה (שם סק"ז) כתב שמעיקר הדין יכול לברך בכה"ג אף על נר שלא שבת, אבל מנהג העולם להחמיר לברך על נר ששבת.

והשפת אמת כתב, שלכאורה לפי הטעם שהברכה על הנר במוצאי יו"כ הוא משום שדבר חידוש הוא שכל היום לא נהנה מהאור החדש, ענין זה שייך גם בכל מוצאי שבת, ומדוע לא מצינו שבכל מוצאי שבת שיש לברך על נר ששבת. אכן אם הטעם הוא כהמג"א, להראות שיו"כ חמור יותר משאר יו"ט מובן שבשבת לא שייך זה כיון שידוע שהוא אסור במלאכות המותרות ביו"ט.

עוד כתב, שלכאורה גם הדין שאם לא הבדיל במוצאי שבת מבדיל עד יום ג' ועל הנר אינו מברך, תלוי בטעמים הנ"ל, שאם בשבת הוא משום בריאת האור כיון שבריאת האור היתה במוצאי שבת, מובן שאין מברכים על האור אלא במוצאי שבת, אבל אם הטעם משום שבייתה אם ימצא אור שהיה דולק משבת יש לו לברך אף לאחר מוצאי שבת, וצ"ע.

ג. כדי להוציא בניו ובני ביתו

כתב הריטב"א שמהלשון 'ובני ביתו' שכולל גם את אשתו משמע שנשים חייבות בהבדלה. ואף שלכאורה היא מצות עשה שהזמן גרמא, מכל מקום כיון שהבדלה דרבנן וכל שתקנו חכמים כעין דאורייתא תקנו, שכשם שנשים חייבות בקידוש, כן חייבות בהבדלה [ובמה שמבואר מדבריו שהבדלה דרבנן, יעוין בדבריו בשבת סט: שמשמע שהוא מן התורה וצ"ע]. והבית יוסף (או"ח סוף סי' רצ"ו) כתב בשם הארחות חיים שנשים אין מבדילות לעצמן, אבל בשם ר' יונה כתב שנשים מבדילות לעצמן.

ד. עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות

הרמב"ם (פירוש המשנה לאבות פ"ה מ"ו) פירש, שבתחילת עשיית הדברים טבע הקב"ה בבריאה הן את הדברים הטבעיים, והן את היכולת לעשות המופתים, ועל זה אמרו שביום הששי, שם ה' בטבע הארץ שתבלע את קרח ועדתו, ובבאר שיוציא המים, ובאתן שידבר, וכן שאר הדברים. והקשה מדוע לא אמרו שכל שינויי הטבע נבראו בערב שבת בין